

Stavovi seljaka o stručnom obrazovanju u poljoprivredi

Đurđica Žutinić i Srećko Brkić

Zavod za ekonomiku poljoprivrede i agrarnu sociologiju, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

SAŽETAK Autori polaze od pretpostavke da je za uspješniji napredak hrvatske poljoprivrede, poglavito obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava kao dominantnog oblika i načina njezine organizacije, neophodan tzv. kapital znanja, oblikovanje novih evolutivnih sposobnosti ljudskih resursa utemeljenih na znanju i poznavanju tehnologije, organizacije i poslovanja, a dovoljno fleksibilnih za brze prilagodbe i usvajanje promjena. To potkrepljuju mali broj hrvatskih seljaka koji je stekao stručno poljoprivredno obrazovanje i nerazvijenost dopunskih izvora i sektora intelektualnih usluga za obiteljsku poljoprivredu. Ulogu stručnog poljoprivrednog obrazovanja osobito naglašavaju proces tranzicije i iscrpljenost, oslabljenost, ali i ranjivost velikog dijela hrvatskih ruralnih područja, te profesionalizacija zanimanja poljoprivrednik. Istraživanja procesa postsocijalističke tranzicije sela i poljoprivrede s jedne, te čimbenika razvoja iscrpljenih i oslabljenih ruralnih područja u razvijenim zemljama s druge strane, upućuju na nužnost oblikovanja ljudskih resursa, kao i promicanje i uporabu lokalnih kulturnih resursa, a što prvo nalaže stručno poljoprivredno obrazovanje članova obiteljskih seljačkih gospodarstava putem istraživačke poduke.

Tragom tih pretpostavki autori u radu iznose rezultate istraživanja o načinima na koje su voditelji vitalnih seljačkih obiteljskih gospodarstava osobno stjecali stručno poljoprivredno znanje i iskustvo, te izlažu prosudbe seljaka o važnosti stručnog obrazovanja poljoprivrednika i poželjnih oblika prijenosa stručnoga znanja. Istraživanje provedeno poštanskom anketom na uzorku voditelja vitalnih obiteljskih gospodarstava (odazvalo se 64,5 posto voditelja) pokazalo je da je većina seljaka svjesna potrebe i važnosti stručnog obrazovanja u procesu modernizacije poljoprivrede i nedovoljnosti svoga znanja, kao i neophodnosti stalnog vlastitog stručnog usavršavanja. U ocjeni najpoželjnijeg oblika-načina prijenosa stručnog znanja i informiranja u poljoprivredi, seljaci su visoku važnost pridali poljoprivredno-savjetodavnoj službi, a najmanju samoobrazovanju putem stručnih knjiga.

Ključne riječi: poljoprivrednik, poljoprivredno znanje, seljačko obiteljsko gospodarstvo, stručno obrazovanje i informiranje.

Primljeno: 10. listopada 1999.

Prihvaćeno: 25. listopada 1999.

1. Uvod

Na pragu 21. stoljeća obrazovanje i raznovrsna stručna izobrazba postali su među najvažnijim čimbenicima i pokretačima gospodarskoga i socijalnog razvitka. Veza između stope tehničkog napretka i kvalitetne ljudske intervencije sve je očitija, kao i potreba da oni koji aktivno sudjeluju u gospodarstvu budu osposobljeni inovirati i služiti se novim tehnologijama (Delors, 1998.). U svakom sektoru, time i poljoprivredi, razvidna je potreba za evolutivnim sposobnostima povezanim sa znanjem i poznavanjem tehnologije. Primjena i umijeće korištenja sveukupnog potencijala odnosno probitaka od novih tehnologija, kao i odabir primjerenih sredstava i metoda rada u poljoprivredi, *nužno ovise o naobrazbi i fleksibilnosti poljoprivrednih proizvođača za brze prilagodbe i usvajanje promjena.*

Dosadašnje stanje obrazovanja i razina stručne obrazovanosti poljoprivrednika bili su jedna od važnijih zapreka razvitku hrvatske poljoprivrede i sela. Velik broj hrvatskih seljaka nema formalno stručno obrazovanje (tablica 1.)¹, a razmjerno je malo dopunskih oblika stručnog obrazovanja i pružanja intelektualnih usluga u poljoprivredi, koji su namijenjeni i dostupni seljacima (Žutinić, 1998.). Petak je cjelovitom sekundarnom analizom rezultata istraživanja stavova poljoprivredne mladeži i poljoprivrednika u Hrvatskoj o obrazovanju, te obradom podataka popisa stanovništva o završenoj školi aktivnog pučanstva utvrdio da je obrazovna struktura "poljoprivrednika daleko nepovoljnija od istovrsne strukture drugih kategorija aktivnog stanovništva" (1989.: 235), da su obrazovanije skupine među seoskim i poljoprivrednim pučanstvom "doslovno marginalne" (1989.: 240), te da je prosječni koeficijent školskog obrazovanja seljaka 1981. u Hrvatskoj iznosio 0,94 a nepoljoprivrednika 2,49 (1989.: 242). To izravno utječe na širenje i nisku primjenu tehnoloških postignuća na seljačkim gospodarstvima i na njihovu sporu prilagodbu tržišnim uvjetima.

.....
¹ Prema podacima popisa pučanstva 1991. godine u Hrvatskoj je bilo 264.895 aktivnih poljoprivrednih stanovnika, od kojih su to zanimanje stalno obavljali na obiteljskim gospodarstvima 223.164 (84,25 posto).

Tablica 1.

Obrazovna struktura aktivnog poljoprivrednog stanovništva Hrvatske 1981. i 1991.

Završena škola	Podaci popisa stanovništva			
	1981.		1991.	
	Broj	Postotak	Broj	Postotak
Bez školske spreme	68.700	11,73	12.149	4,58
1-3 razreda osnovne škole	75.525	12,90	26.894	10,14
4-7 razreda osnovne škole	340.352	58,14	140.381	52,99
Osnovna škola	82.987	14,17	60.715	22,92
Srednja škola	16.630	2,84	22.717	8,57
Više obrazovanje	333	0,06	941	0,35
Visoko obrazovanje	255	0,04	773	0,29
Nepoznato	705	0,12	425	0,16
REPUBLIKA HRVATSKA	585.487	100,00	264.895	100,00

Izvori:

a) Petak, 1989: 244.

b) Posebna obrada rezultata Popisa stanovništva 1991. - Zagreb : Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 1994.

Napredak u hrvatskoj poljoprivredi, čiju osnovicu *Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede* prepoznaje u razvitku obiteljskih gospodarstava, ne može se postići bez otvorenosti i prilagođavanja seljaka-poljoprivrednika znanstvenim i tehnološkim spoznajama i postignućima ne samo u području poljoprivrede već i šire. Drugim riječima, temeljni preduvjet za uspješno poslovanje i razvitak obiteljske poljoprivrede *jest obrazovani poljoprivrednik* koji će znati kako pribaviti i stvaralački primijeniti informacije i znanje iz različitih izvora, kako uključiti ekološka mjerila u tehnološki razvitak gospodarstva i slično. Kako bi se to postiglo nužno je, uz formalno poljoprivredno obrazovanje (obrazovne ustanove), osmisliti i alternativne koncepcije sustavnoga stručnog obrazovanja te različite izvore pružanja stručne pomoći seljacima (Brkić i Žutinić, 1993.; Žutinić, 1998.).

Problem posebice usložavaju proces postsocijalističke tranzicije i brojna iscrpljena, oslabljena i ranjiva seoska područja, što je posljedica ranijeg razdoblja i agresije na Republiku Hrvatsku, a što je i neka područja demografski ispraznilo tako da je u naseljima ostalo samo malobrojno uglavnom staračko pučanstvo (nesposobnost reprodukcije ruralnih zajednica). Mogući izlaz za iscrpljena, oslabljena i ranjiva seoska područja prepoznat je u nekim oblicima unutarnjeg razvoja, tj. u jačem oslanjanju nekih gospodarskih aktivnosti na lokalne prirodne i ljudske resurse. Istraživanja lokalnih posebnosti skrenula su pozornost na obilježja lokalnih kulturnih sistema i dovela do sveopćega, u dosadašnjim pristupima nepoznatoga, širenja inicijativa u kojima se lokalni kulturni resursi drže ključem unapređenja socijalnoga i ekonomskog blagostanja seoskih lokalnih područja.

Time je potvrđeno Petakovo (1989.), prije deset godina razmjerno usamljeno, inzistiranje i dokazivanje uloge i važnosti kulturnoga kapitala poljoprivrednika stečenog stručnim obrazovanjem izvedenim istraživačkom podukom za profesionalizaciju poljoprivrednog zanimanja, sveukupni razvitak seljaka, seljačkog obiteljskog gospodarstva, poljoprivrede kao djelatnosti i ruralne zajednice.

2. Pristup, problem i radna hipoteza istraživanja

Predmet istraživanja dio čijih rezultata izlažemo u ovome radu, bio je *odnos seljaka spram stručnog obrazovanja u poljoprivredi*, točnije stavovi voditelja seljačkih obiteljskih gospodarstava o potrebi i načinima njihova stručnog poljoprivrednog obrazovanja i vrsti znanja, odnosno području iz kojeg su im znanje, informacije i praktična iskustva najpotrebniji. Istraživanje je sastavni dio projekta "Obrazovanje u funkciji razvoja obiteljskog gospodarstva" Vijeća za istraživanje u poljoprivredi Ministarstva poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske.²

U ovom je prilogu iznijet tek dio rezultata istraživanja stavova seljaka o stručnom obrazovanju u poljoprivredi. Pritom nas je zanimalo kakav je odnos seljaka prema potrebi stručnog obrazovanja poljoprivrednika, koji su načini prijenosa stručnih znanja i informacija o novinama u poljoprivredi seljaku prihvatljivi, te u kojim područjima svoga rada on osjeća nedostatnost vlastitih znanja i iskustava.

Radna je hipoteza bila da *aktivno sudjelovanje seljaka u programima stručne edukacije, osposobljavanja i usavršavanja ovisi o tome jesu li svjesni tih potreba i odnose li se pozitivno prema stručnom obrazovanju poljoprivrednika*. Istodobno u ponudi možebitnih načina ili izvora pružanja stručnih informacija i dodatnog, permanentnog stručnog obučavanja važno je poticati one koji su, barem za sada, seljacima primjereniji i prihvatljiviji.

Cilj ovoga rada jest aktualizirati potrebu širih znanstvenih istraživanja stručnog obrazovanja u poljoprivredi, kojih bi nalazi poslužili kao osnovica za osmišljavanje i promicanje programa prenošenja znanja i vještina u hrvatskoj poljoprivredi. Empirijska su istraživanja tog predmeta u nas do prije deset godina bila razmjerno razvijena, a njihovi rezultati i postignuća visoko vrednovani. Najznačajnija su bila: iscrpna obrada profesionalizacije poljoprivrednog zanimanja i istraživanje koje je 1974. godine na reprezentativnom uzorku poljoprivrednog podmlatka proveo Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu (Petak, 1975., 1977.), istraživanje Centra za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu na reprezentativnom uzorku "čistih seljaka" i seljaka-radnika 1976. godine (Petak,

.....
² Voditeljica projekta je Đurđica Žutinić, a suradnici Mate Bobanac, Srećko Brkić i Martina Đurinski, svi s Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Konzultant je Antun Petak iz Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

1989.; Štambuk, 1977.), te kontinuirano praćenje profesionalnih aspiracija mladih i njihova interesa za poljoprivredno zanimanje i život na selu Instituta za ekonomiku poljoprivrede Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu putem istraživanja u tri vertikalna vremenska presjeka 1968., 1978. i 1988. godine provedenih na tri čiste generacije mladih u četiri bitno različita sela četiri hrvatske makroregije - u Babinom Potoku u Lici, Sv. Filipu i Jakovu u Dalmaciji, Kućanu kod Varaždina i u Vodincima kraj Vinkovaca (Brkić i Kušan, 1988.; Brkić i Žutinić, 1994.b).

3. Metodologija istraživanja

3.1. O postupku prikupljanja i obrade podataka

Istraživanje je provedeno skromnim financijskim sredstvima, što je i utjecalo na izbor postupka prikupljanja podataka i veličinu uzorka. Podaci su prikupljeni poštanskom anketom. Odabir ovog postupka nosio je svojevrsnu opasnost odziva manjeg broja ispitanika od planiranih stotinu ispitanika, jer u nas nema istraživačkih iskustava o proporciji odbijanja suradnje seljaka u poštanskoj anketi. Stoga smo potencijalne ispitanike odabrali iz uzorka obavljenoga istraživanja "Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima"³, što je istraživačima barem donekle jamčilo povoljniji odziv na suradnju. Potencijalni su ispitanici postorno bili raspoređeni u devet županija: Zagrebačkoj, Koprivničko-križevačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj, Brodsko-posavskoj, Osječko-baranjskoj, Vukovarsko-srijemskoj i Istarskoj.

Testiranje formulacije i razumljivosti pitanja u anketnom upitniku obavili su na terenu sami istraživači. U upitnik je uvršteno 61 pitanje, a većina pitanja bila je zatvorenoga tipa i tražila je jednostavan postupak zaokruživanja odabranoga između ponuđenih odgovora.

Upitnik je uz popratni dopis poštom odaslan na adrese dvije stotine odabranih kućedomačina, voditelja obiteljskih gospodarstava. Uz jamstvo anonimnosti, odziv potencijalnih ispitanika bio je zadovoljavajući, budući da ih je 122 (61%) vratilo ispunjen upitnik u planiranom roku (tijekom mjeseca lipnja 1999. godine), a sveukupan odziv iznosi 64,5 posto.⁴

.....

3 Ovo su istraživanje na uzorku od 812 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava krajem 1998. i početkom 1999. godine obavili stručnjaci Instituta za ekonomiku poljoprivrede Agronomskog fakulteta u Zagrebu u suradnji s Državnim zavodom za statistiku Republike Hrvatske. U planiranju uzorka polazilo se od dva temeljna kriterija, odnosno u obzir su uzeta obiteljska gospodarstva s 4 i više hektara zemljišta, i na kojima je bio barem jedan aktivni poljoprivrednik. Istraživanje je provedeno u svrhu kontinuiranog praćenja i raščlambe u sklopu dionice (sastavnice) "Poljoprivredna politika" projekta "Razvoj službi za potporu obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima" Ministarstva poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske. Koordinator projekta je Vlado Bičanić, pomoćnik ministra poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske.

⁴ Naime, u međuvremenu je pristiglo još sedam (7) upitnika, ali oni nisu uvršteni u analizu na kojoj počiva ovaj rad.

Logička analiza pokazala je da su svi vraćeni ispunjeni upitnici valjani za daljnju obradu jer je broj pitanja na koje ispitanici nisu odgovorili bio praktički beznačajan. Obrada podataka obavljena je standardnim statističkim tehnikama kojima su analizirane distribucije frekvencija, postoci i prosječne vrijednosti, a za pojedine parove varijabli izvršena je bivarijantna analiza (hi-kvadrat test, koeficijent kontingencije).

3.2. Uzorak - neka obilježja ispitanika i njihovih gospodarstava

Iako uzorak u statističkom smislu nije reprezentativan, te je po naravi ovo eksplozivno istraživanje, mišljenja smo da to ne umanjuje vrijednost dobivenih rezultata. Dapače, odabrani seljaci imaju gospodarstvo veće od hrvatskog prosjeka, sa značajnijom poljoprivrednom proizvodnjom, pa su njihova mišljenja čak i relevantija za problem istraživanja.

Većina anketiranih ispitanika bili su muškarci (94,3%) koji se u Hrvatskoj tradicionalno javljaju u ulozi voditelja gospodarstva. Razmjerno su bili zastupljeniji i ispitanici viših dobnih skupina: 21,3% su osobe u dobi do 45 godina, 28,7% u dobi 46-55 godina, a polovica u dobi 56 i više godina. Obrazovna struktura ispitanika je nešto bolja od prosječne obrazovne strukture hrvatskih poljoprivrednika. Četvrtina anketiranih kućedomaćina (25,4%) završila je četiri razreda pučke škole, 5-7 razreda završilo ih je 10,6 %, trećina (33,6%) osmogodišnju školu, dok su preostali dio (30,4%) obrazovaniji ispitanici koji su završili srednje stručne škole i više obrazovanje. Potonji podatak ohrabruje jer se radi o mlađim voditeljima gospodarstava u kojima je oslonac za brži razvitak hrvatske poljoprivrede.

Spomenut ćemo i neka obilježja kućanstava naših ispitanika. Ona su mnogoljudnija u odnosu na današnje prosječno seosko kućanstvo u Hrvatskoj (3,3 člana). Većinom (51,7%) to su kućanstva s pet do osam članova, i nerijetko obitelji s višegeneracijskim obilježjima. Svako drugo kućanstvo anketiranih seljaka ima jedno ili više djece mlađe od petnaest godina, što donekle jamči izvjesniju budućnost ovih gospodarstava. Prosječno anketirano gospodarstvo ima tri radnoaktivna člana, a nešto manje od polovice (47,5%) jednoga ili više članova zaposlenih izvan gospodarstva koji u slobodno vrijeme sudjeluju u poljoprivrednim poslovima na gospodarstvu.

Da se radi o gospodarima čije stavove i mišljenja o istraživanom problemu valja uvažavati, potvrđuju nam i dobivene informacije o veličini gospodarstava s kojih oni dolaze. Kao što je razvidno u tablici 2. radi se, za hrvatske uvjete, o krupnijim obiteljskim gospodarstvima. Statistički rečeno, prevladavaju gospodarstva s 5 do 10 hektara vlastitog zemljišta, a što je još zanimljivije s gledišta poljoprivredne proizvodnje, među njima je razmjerno visok udjel gospodarstava koja unajmljuju zemljište (48,4 posto), odnosno onih koja rabe više od 10 hektara zemljišta (40,9%).

Tablica 2.

Struktura ispitanika prema veličini vlastitog imanja, zakupljenih i ukupno rabljenih površina

Veličina	Vlastito imanje		Zakupljene površine		Ukupno rabljene površine	
	N	%	N	%	N	%
Bez zemlje	2	1,6	63	51,6	-	-
do 5 ha	28	22,9	35	28,7	19	15,6
5,1-10 ha	69	56,6	11	9,0	53	43,5
10,1-20 ha	19	15,6	5	4,1	32	26,2
20,1-50 ha	4	3,3	7	5,7	16	13,1
Više od 50 ha	-	-	1	0,8	2	1,6
Ukupno	122	100,0	122	100,0	122	100,0

4. Rezultati istraživanja

4.1. Stavovi seljaka o potrebi stručnog obrazovanja poljoprivrednika

Ranija istraživanja stavova seljaka u Hrvatskoj nisu dala jednoznačne rezultate. Dok je šest desetina "čistih seljaka" i više od polovice (54,6%) mladih poljoprivrednika koji su poljoprivredno zanimanje odabrali za životni poziv stručno obrazovanje poljoprivrednika smatralo potrebnim - s tim što se trećina mladih nije mogla odlučiti (Petak, 1989.: 252), dotle je kontinuirano praćenje čistih generacija mladih seljaka koji rade na vlastitom gospodarstvu pokazalo da oni imaju poprilično rezerviran i naglašeno tradicionalan stav, jer je u sve tri generacije tek jedna četvrtina mladih seljaka imala pozitivan stav prema obrazovanju poljoprivrednika (Brkić i Žutinić, 1994.b: 167-168). Taj je stav bio rezultat prilika i okružja u kojima su se nalazili mladi seljaci, ali i odnosa globalnoga društva spram poljoprivrede i sela. Pod "pritiskom" posvemašnjih tehnoloških promjena u poljoprivredi i općenito razvitka, postupno se mijenja i tradicijsko shvaćanje seljakova posla po kojem je za taj posao dovoljno samo iskustvo i praksa što se stječe radom na imanju, a što je potvrdilo i ovo istraživanje.

Stavove o potrebi stručnog obrazovanja poljoprivrednika ispitali smo na osnovi dvaju pitanja. Prvo je bilo postavljeno u obliku tvrdnje da seljaku nije potrebna opća i stručna naobrazba, već mu je dovoljno samo praktično iskustvo što ga stječe radom na vlastitu imanju. Drugo je pitanje glasilo: koju bi školsku naobrazbu trebali imati današnji (budući) poljoprivrednici?

Stupanj slaganja s našom postavljenom tvrdnjom je razmjerno malen jer je većina anketiranih seljaka odbacuje (77,9% ne slaže se s tom tvrdnjom). Izričito tradicijski stav prema obrazovanju poljoprivrednika (22,1% ispitanika) uočen je u skupi-

ni starijih seljaka i među ispitanicima niže školske naobrazbe, ali ove razlike nisu statistički signifikantne.⁵

Seljaci su se slično odredili i prema našem drugom pitanju, jer je i bilo logično da se njihovi odgovori s navedenom tvrdnjom podudaraju (tablica 3.). Seljaci su itekako svjesni da brojne tehničko-tehnološke promjene u poljoprivredi i tržišno gospodarstvo traži viši stupanj naobrazbe i stručno obrazovanoga poljoprivrednika. Većina ih smatra da bi poljoprivrednik nužno morao završiti poljoprivredu školu, pa čak i poljoprivredni fakultet, dok ih se razmjerno malo priklonilo mišljenju da je seljaku dovoljna osnovna škola.

Tablica 3.

Odgovori ispitanika na pitanje "Koju bi školsku naobrazbu trebali imati poljoprivrednici?"

Modaliteti odgovora	N	%
Poljoprivrednicima je dovoljna osnovna škola, ostalo će naučiti sami	19	15,6
Poljoprivrednicima je potrebna stručna poljoprivredna škola	86	70,5
Poljoprivrednicima je potreban poljoprivredni fakultet	17	13,9
Ukupno	122	100,0

Nereprezentativnost uzorka ne dopušta nam šire uopćavanje ovih nalaza. Međutim, ohrabruje činjenica da među "vrhuškom" seljaka postoji velik broj onih koji perspektivu poljoprivrede temelje i na podizanju opće obrazovne razine i profesionalizaciji obiteljske poljoprivrede.

U nastavku razmatramo korespondentnost stavova ispitanika o potrebi stručnog obrazovanja s ostalim pitanjima koja su bila predmetom naše rašlambe.

4.2. Načini stjecanja općih i praktičnih znanja i vještina

Polazeći od spoznaje o niskoj formalnoj naobrazbi hrvatskih seljaka, u upitniku smo postavili i nekoliko pitanja kojima smo željeli ustanoviti kako su seljaci stjecali ili stječu opća znanja o poljoprivredi, a kako praktična znanja i vještine. Njihove odgovore predočili smo u tablici 4.

.....

⁵ Ispitanike smo, s obzirom na završenu školu, podijelili u tri skupine. U prvoj su bili oni koji su završili 4-7 razreda osnovne škole, druga sa završenom osnovnom školom, a treća sa završenom srednjom školom i više od toga. Po dobi svrstali smo ih u tri skupine: do 45 godina, od 46 do 55 godina i grupu 56 i više godina.

Za stjecanje općih poljoprivrednih znanja, anketirani seljaci su najčešće koristili (ili koriste) posredne oblike informiranja kao što su poljoprivredne TV-emisije (54,1%), stručni časopisi (49,2%) i radio emisije o selu i poljoprivredi (40,9%). Neznatno manju ulogu u prenošenju općih znanja imala su stručna predavanja, dok je mali broj ispitanika ta znanja stekao u srednjoj, odnosno osnovnoj školi. To je i razumljivo jer je svega pet kućedomaćina završilo poljoprivrednu školu, a poznato je da seoske osnovne škole već dugi niz godina (od školske godine 1958./59. kada je ukinuta seoska osnovna škola, odnosno osnovna škola B-tipa) rade po jedinstvenom programu osnovnih škola u kojima se nude vrlo oskudna znanja o poljoprivredi (Petak, 1992.: 231-232.).

Koji je, po njihovim prosudbama, bio najvažniji način stjecanja općih poljoprivrednih znanja? Odgovori su *poprilično ravnomjerno* disperzirani oko triju izvora (tablica 4.): stručne časopise i knjige najvažnijim izvorom za stjecanje poljoprivrednih znanja prosudilo je nešto više od četvrtine seljaka; potom slijede stručna predavanja, te na trećem mjestu TV-emisije o poljoprivredi i selu. Pritom se statistički značajno razlikuju skupine seljaka s obzirom na formalnu naobrazbu ($C_k = 0,441$, $p = 0,023$), što je i bilo za očekivati, odnosno dobne skupine ($C_k = 0,428$, $p = 0,125$). Obrazovaniji i mlađi seljaci najčešće ta znanja stječu iz stručnih časopisa i knjiga, a stariji s nižom naobrazbom prateći poljoprivredne TV-emisije.

Tablica 4.
Načini na koje vlasnici obiteljskih gospodarstava stječu opće i praktično znanje i vještine o poljoprivredi

- u %

Načini stjecanja općeg znanja	Da	Ne	Najvažniji način *
U osnovnoj školi	12,3	87,7	7,4
U srednjoj, višoj ili visokoj školi	4,1	95,9	3,3
Stručni časopisi i knjige	49,2	50,8	27,0
Radio-emisije o poljoprivredi	40,9	59,1	10,7
TV-emisije o poljoprivredi	54,1	45,9	21,3
Stručna predavanja	36,9	63,1	22,1
Od roditelja i rodbine	5,7	90,3	5,7
Načini stjecanja praktičnog znanja i vještina			
Od roditelja i ukućana	55,7	44,3	17,2
Od susjeda i rodbine	11,5	88,5	0,0
Od stručnjaka (agronomi, veterinari)	31,9	68,1	16,4
U školi	2,4	97,6	1,6
Samostalnim radom i vlastitom praksom	95,6	34,4	63,9

* Razlike do 100% u ovom stupcu (i to za opće i za praktično znanje) čine ispitanici koji nisu odgovorili na pitanje.

Nadalje, većina ih prosuđuje da svoja stečena praktična znanja i vještine dobrim dijelom zahvaljuju svojim roditeljima i susjedima, te vlastitom samoprijegornom radu, učeći se na vlastitim greškama. Razmjerno je malen broj ispitanika (16,4%) za koje je presudnu ulogu u prenošenju praktičnih poljoprivrednih znanja i vještina imao poljoprivredni stručnjak - agronom, veterinar i sl.

Istraživanja poljoprivrednog podmlatka (1974.) i "čistih seljaka" (1976.) pokazala su presudnu ulogu autonomnog funkcionalnog odgoja na seljačkom obiteljskom gospodarstvu i u lokalnoj zajednici u stjecanju poljoprivrednog znanja i vještina naspram globalnih ili vanjskih društvenih oblika difuzije inovacija. Iskustvo u tehnikama rada, radne navike i sustavi vrednota prenosili su se uglavnom s naraštaja na naraštaj postepenim uvođenjem mladih u poljoprivredu tijekom procesa sazrijevanja. Vanjski su oblici difuzije inovacija i znanja u to doba bili razmjerno malo korišteni (Petak, 1989.: 245, 247).⁶

Zato ćemo ukratko razmotriti i učestalost čitanja stručnih časopisa i praćenja poljoprivrednih TV-emisija koji su, uz stručna predavanja, našim ispitanicima bili ili jesu *najvažniji izvori* poljoprivrednih znanja i informiranja. Kako bi se izbjeglo jednostavno zaokruživanje broja ispred naziva emisije ili časopisa temeljem pukog prepoznavanja, tražili smo od seljaka da u upitniku upišu točan naziv emisija i časopisa koje redovito ili povremeno prate.

Nalazi pokazuju da gotovo svi ispitanici (95,6%) redovito ili povremeno prate neku od poljoprivrednih emisija. U siromašnoj ponudi stručnih poljoprivrednih emisija, "Plodove zemlje" redovito je pratilo 76,2%, a drugu emisiju "Poljoprivredni savjetnik" 13,1% ispitanika. Po njihovim navodima od poljoprivrednih časopisa najčešće se čita "Gospodarski list" - 46,7% seljaka čita ga redovito, a 26,2% povremeno. Slijedi "Mljekarski list" kojega redovito čita 14,6% ispitanika, dok ih neznan broj povremeno čita i "Jutro", "Farmer", "Novu zemlju" ili Vrt - podlistak "Večernjeg lista".

Vrlo važnu ulogu u širenju i prenošenju znanja, vještina i tehnoloških postignuća na seljačka gospodarstva ima i poljoprivredno-savjetodavna služba. Iako se radi o seljacima koji imaju gospodarstva s značajnijim proizvodnim resursima, učestalost korištenja stručne pomoći savjetodavne službe je mala. Približno dvije trećine anketiranih seljaka vrlo rijetko (47,5%) ili nikako ne koristi ove usluge (17,2%),

.....
⁶ Razgovori i promatranje roditelja bili su izvor za 94,4 posto mladih poljoprivrednika i 76,1 posto "čistih seljaka", novinske rubrike, poseban tisak i emisija o selu i poljoprivredi za 53,4 posto mladih seljaka i 39 posto "čistih seljaka", stručna literatura o poljoprivredi za 8,4 posto mladih seljaka, seminari, tečajevi i predavanja za 10,6 posto "čistih seljaka", te razgovori s poljoprivrednim stručnjacima za 36,6 posto "čistih seljaka" (Petak, 1975.: 75; Petak, 1989.: 248).

dok 35,3% kućedomaćina stalno, vrlo često ili često kontaktira stručnjake poljoprivredno-savjetodavne službe.⁷ U pozadini ovih odgovora jest sam odnos seljaka spram savjetodavne službe, koji se često manifestira u seljačkoj inertnosti traženja stručne pomoći, ali i upitne dostupnosti savjetodavaca.

4.3. Seljačke prosudbe o važnosti pojedinih oblika prijenosa i širenja stručnih znanja

O novim tehnologijama, metodama rada i općenito o inovacijama u poljoprivredi može se informirati i obučavati na različite načine. U promicanju sustavne stručne edukacije seljaka i izvora informiranja o suvremenim postignućima u poljoprivredi važno je poticati one koji su seljacima primjereniji i za koje su više zainteresirani. U nastavku rada iznosimo prosudbe seljaka o važnosti pojedinih oblika prijenosa i širenja stručnih znanja i informacija bez obzira jesu li oni do sada koristili te usluge ili nisu (tablica 5.).

Sudeći po udjelima ispitanika koji su se opredjelili za ocjenu "jako važno" ili "dosta važno" kao i dobivenim prosječnim srednjim vrijednostima, sve ponuđene načine pružanja stručnih usluga i informacija, što ne iscrpljuje i druge možebitne

Tablica 5.
Rang važnosti pojedinih usluga-načina prijenosa i širenja stručnih znanja i informacija

Vrsta usluge - način	Srednja vrijednost	Stupanj važnosti (u %)*		
		1	2	3
Savjetodavna služba - izravni kontakti	1,62	45,1	45,1	9,0
Stručna predavanja i tečajevi	1,69	42,6	43,4	13,2
Stručne TV-emisije	1,71	38,5	51,7	0,8
Poljoprivredni sajmovi i izložbe	1,73	41,0	42,6	15,6
Stručni časopisi i glasila	1,74	35,2	53,3	10,7
Razgovori sa susjedima - seljacima	1,81	32,0	54,9	13,1
Radio emisije o poljoprivredi	1,87	27,0	55,7	16,4
Stručne knjige	1,93	25,4	53,3	20,5

1 = Jako važno; 2 = Dosta važno; 3 = Manje važno

* Razlike do 100% u retcima čine ispitanici koji nisu odgovorili na pitanje.

⁷ Taj se rezultat bitno razlikuje od nalaza dobivenog 1994. godine u istraživanju očekivanja i iskustava hrvatskih seljaka s poljoprivrednom savjetodavnom službom, i to zbog metodologijskih razloga. Istraživanjem očekivanja i iskustava provedenim grupno vođenim intervjuom sa 418 seljaka, koji uglavnom pripadaju sloju od 10-15 posto najboljih hrvatskih seljaka (posjed veći od prosjeka, mlađi, obrazovaniji i proizvodno ili poduzetnički ambiciozniji) ustanovljeno je da je pomoć savjetodavne službe koristilo 72,4% ispitanika (Magdalenić, Petak i Župančić, 1994.: 133). Redoslijed korištenja drugih izvora stručne pomoći bio je ovaj: poljoprivredna glasila (novine, radijske i televizijske emisije) 85,4%, veterinarska služba - 77,0%, stručne knjige i brošure - 73,0%, ostali stručnjaci - više od 20%.

izvore, seljaci smatraju vrlo korisnima. Među ovim vrstama usluga neznatno veću važnost spram drugih ima poljoprivredna savjetodavna služba - čak 90,2% ispitanika ocjenjuje ovu službu jako važnom, odnosno dosta važnom. Valja podsjetiti da su među njima i oni seljaci koji vrlo rijetko koriste stručnu pomoć savjetodavne službe, kao i oni koji barem do sada nisu bili njezini korisnici. To posredno govori o izraženom interesu seljaka da stručna znanja i informacije dobivaju posredovanjem stručnjaka poljoprivredne-savjetodavne službe, ali istodobno i obvezuje službu na učinkovitije djelovanje na terenu. U ponuđenim oblicima prijenosa znanja najmanji je interes za radijske poljoprivredne emisije i stručne knjige.

Koji su oblik informiranja i prijenosa stručnog znanja seljaci prosudili najvažnijim a time i najpoželjnijim? Uspoređujući razdiobu odgovora na to pitanje (tablica 6.) s rangiranjem važnosti pojedinih načina prijenosa stručnih znanja, zamjetno je da postoji stanovita podudarnost oko ovih interesa, ali su izostali stručni časopisi i knjige. Većina bi seljaka (63,6%) stručna znanja i informacije o novimama u poljoprivredi željela dobivati posredovanjem stručnjaka savjetodavne službe, odnosno na organiziranim stručnim predavanjima i tečajevima. Seljacima s nižom formalnom naobrazbom izravni kontakt sa savjetodavcem (savjeti, demonstracija na gospodarstvu i sl.) najprihvatljiviji je oblik stručnog obrazovanja, a obrazovanijim su seljacima to stručna predavanja i tečajevi, ali te razlike nisu statistički signifikantne. Nalaz je logičan, jer sadašnja prosječna razina obrazovanja seljaka pretpostavlja primjerenu "preradbu" stručnog znanja.

Tablica 6.
Najvažniji oblik informiranja i prenošenja stručnih znanja

- u %

	Seljaci s nižom školskom naobrazbom	Seljaci s višom školskom naobrazbom	Ukupno
Razgovori sa susjedima - poljoprivrednicima	11,4	11,8	11,5
Savjetodavna služba - izravni kontakti	37,5	26,5	34,4
Poljoprivredne TV i radio emisije	6,8	2,9	5,7
Stručna predavanja i tečajevi	26,1	32,4	27,9
Poljoprivredni sajmovi	8,0	2,9	6,6
Kombinacija više oblika	10,2	23,5	13,9
Ukupno	100,0	100,0	100,0

* Razlike do 100% čine ispitanici koji nisu odgovorili na pitanje.

4.4. Percepcije seljaka vlastitog (ne)znanja i (ne)iskustva u nekim područjima svoga rada

Brojna znanstvena i tehnološka postignuća u poljoprivredi i tržišno gospodarstvo dovode seljaka u situaciju da mora preuzimati i rješavati sve složenije probleme koji su, u uvjetima naturalne proizvodnje, bili pod njegovom izravnom kontrolom. Da bi uspješno proizvodio i konkurirao na tržištu, danas su seljaku - poljoprivredniku potrebna sve šira znanja, i to ne samo tehničko-tehnološka već i minimum ekoloških i ekonomskih znanja, kako bi mogao donositi racionalne odluke i primjerene strategije o poslovanju te boljem i učinkovitijem korištenju raspoloživih resursa u gospodarstvu. Većina prosudbi govori da su u naobrazbi poljoprivrednika posebno oskudna ekonomska znanja, većina ih nije dovoljno kompetentna u području ekonomike i primjeni tih znanja na male farme i tvrtke (Uhlin, 1990.). Sadržajno, postojeći "sustav" pružanja stručne pomoći hrvatskim seljacima (savjetodavna služba, predavanja, stručna glasila i sl.) usredotočen je na širenje i prijenos stručnih znanja iz proizvodnje, a u programima stručnih nastupa i djelatnosti nisu zastupljene teme ekonomike proizvodnje, menadžmenta, organizacije rada i sl. Istraživanje očekivanja i iskustava seljaka sa savjetodavnom poljoprivrednom službom pokazalo je da su savjetnici seljacima češće nudili savjete s područja agrarne tehnike i tehnologije nego što su ih seljaci tražili, dok su seljaci češće tražili nego su dobivali savjete o ekonomskim i pravnim pitanjima (Magdalenić, Petak i Župančić, 1994.: 135-136).

Tablica 7.
Percepcije seljaka vlastitog (ne)znanja i (ne)iskustva u područjima svoga rada

Područje rada	% odgovora*			Srednja vrijednost
	1	2	3	
Ekonomika proizvodnje - računanje troškova, kalkulacije i sl.	23,8	41,8	30,5	1,98
Zaštita bilja od bolesti i štetočina	15,6	66,4	18,0	2,02
Izbor sorata i sjemena	12,3	65,6	22,1	2,10
Donošenje proizvodnih odluka	15,6	48,4	34,4	2,15
Skladištenje i čuvanje proizvoda	12,3	51,7	35,2	2,21
Upravljanje gospodarstvom	9,6	36,9	52,5	2,40
Organizacija rada na gospodarstvu	9,0	40,2	50,8	2,42
Primjena mineralnih gnojiva	4,1	48,4	47,5	2,43
Tehnike oranja i obradbe tala	4,9	30,3	64,8	2,60

1 = Vrlo malo znam o tomu

2 = Nešto znam ali je to još uvijek nedovoljno

3 = Dovoljno znam o tomu

* Razlike do 100% u retcima čine ispitanici koji nisu odgovorili na pitanje.

Nalazi našega istraživanja pokazuju da su seljaci *itekako svjesni nužnosti primjene* određenih ekonomskih znanja na vlastitim gospodarstvima. O tome svjedoče podaci u tablici 7. Oni pružaju uvid u percepcije seljaka o nedostatnosti vlastitog znanja i iskustava u nekim područjima svoga rada. No, prije komentara podataka važno je naglasiti da je interes više bio usmjeren na ispitivanje seljakovih percepcija u svezi ekonomskih znanja, te je i više pitanja bilo vezano uz to područje.

Iz tablice je razvidno da seljaci osjećaju najveću nedostatnost znanja iz ekonomike proizvodnje, kao što su kalkulacije troškova proizvodnje, izradba troškovnika i sl. Prosječna srednja vrijednost (1,98) odgovora koncentrirana je oko ocjene "nešto znam o tomu, ali to je još uvijek nedovoljno", s time da približno četvrtina ispitanika smatra da vrlo malo zna o ekonomici proizvodnje. Potom, slijedi (ne)znanje o zaštiti bilja od bolesti i štetočina (srednja vrijednost = 2,02), što posredno govori o ekološkoj svijesti ispitanika i potrebi za ovom vrstom pouka. Razmjeno najmanji udjel ispitanika osjeća potrebu za poukama o tehnici oranja i obradbi tala (srednja vrijednost = 2,60). Znakovito je da su ovi rezultati posve sukladni nalazima istraživanja poljoprivrednog podmlatka provedenom prije 25 godina (Petak, 1975.).

Djelotvornost savjetodavne službe, koja i po prosudbama seljaka ima najvažniju ulogu u prijenosu stručnih znanja i informacija, daleko je od poželjne. Bitna pretpostavka njezina uspješnog funkcioniranja jest veći broj savjetnika i razmjerno više specijalnosti koje nisu samo vezane za poljoprivrednu proizvodnju nego i za područja agroekonomike, menadžmenta i sl. Seljaci osjećaju potrebu i za poukama iz tih područja i pokazuju, barem u našem uzorku, razvidan interes za stručnim predavanjima i tečajevima. Na postavljeno pitanje - Kada bi se u Vašem selu organizirala stručna predavanja ili tečajevi?, znatan postotak seljaka (69,7%) navodi da bi sigurno pohađali predavanja i tečajeve jer je seljaku to uvijek korisno, a 21,3% rado bi ih se odazvalo kada bi tema bila ono što njih osobno interesira.

Uspješan napredak hrvatske poljoprivrede, posebice obiteljskih gospodarstava ovisi o novim evolutivnim sposobnostima ljudskih resursa, povezanim sa znanjem i poznavanjem tehnologije te dovoljno fleksibilnim za brze prilagodbe promjenama. Kako bi se stvorile te osnove, nužno je promicati osmišljenu politiku obrazovanja i prenošenja vještina i stručnog znanja koji odgovaraju održivom razvitku obiteljskog gospodarstva, tj. razviti postojeće i osmisliti nove programe i oblike pružanja stručnih usluga prilagođene krajnjim korisnicima - seljacima i sadržajem sukladne ciljevima razvitka poljoprivrede (Petak i Puljiz, 1976.; Brkić i Žutinić, 1993., 1994.a).

5. Zaključak

Rezultati ovoga istraživanja vrlo su indikativni, iako nam razmjerno mali uzorak ne dopušta njihovo šire uopćavanje. Oni zorno pokazuju da su seljaci voditelji vitalnih obiteljskih gospodarstava svijesni rastućih potreba permanentnog stručnog obučavanja i važnosti profesionalizacije rada u procesu modernizacije poljoprivrede. Većina ih smatra da bi današnji poljoprivrednik nužno morao završiti poljoprivredu školu, pa čak i poljoprivredni fakultet. Tim su stavovima sukladne i njihove ocjene o velikoj važnosti neformalnih oblika prijenosa stručnih poljoprivrednih znanja i vještina kao i kritičke prosudbe o "siromašnom" vlastitom znanju. Pritom je seljacima niže formalne naobrazbe najpoželjniji "oblik" stručnog obučavanja izravni kontakt sa stručnjakom poljoprivredno-savjetodavne službe, a seljacima više formalne naobrazbe stručna predavanja i tečajevi. Iz analize je razvidno da seljaci osjećaju potrebu za stalnim stručnim usavršavanjem i to ne samo iz poljoprivredne tehnologije i tehnike, nego i iz područja agroekonomike, menadžmenta i sl.

Rezime temeljnih nalaza o stavovima seljaka spram stručnog obrazovanja u poljoprivredi, završit ćemo osnovnim zaključnim konstatacijama. Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo je nedjeljivi segment ukupnog društvenog i gospodarskog razvitka. Koncept razvitka obiteljske poljoprivrede i poduzetništva kao i razvoja sela, mora se temeljiti na promišljenoj politici uvažavajući kakvoću ljudskog čimbenika kao središnjeg poticatelja tog razvitka. Stoga posebnu pozornost valja posvetiti procesu tehnološke, ekološke, ekonomske i kulturne edukacije seljaka i s tim u svezi osmisliti koncepciju sustavnog općeg i stručnog obrazovanja u poljoprivredi, uvažavajući postojeće domete ali i kritičku analizu. To znači propitivanje tradicionalne obrazovne prakse u poljoprivredi i uspostavljanje novih veza između obrazovne i razvojne politike u cilju učvršćivanja temelja znanja i sposobnosti, poticanje inicijative, realističnih sinergija koji odgovaraju održivom razvitku obiteljskog gospodarstva i koji su sukladni dinamičkoj naravi znanstvenih i tehnoloških postignuća.

Literatura

1. Brkić, Srećko ; Kušan, Vladimir (1988.): Profesionalne aspiracije mladih na selu. - **Sociologija sela**, Zagreb, 26 (1988) 101/102: 285-295.
2. Brkić, Srećko ; Žutinić, Đurđica (1993.): Attitude of the Rural Youth Towards Education of Farmers, in Csaba Forgács (ed.), **9th International Farm Management Congress**, Budapest, Gödöllő, 11th - 17th July 1993 : **Contributed Papers II**. - Budapest: Hungarian Farm Management Development Foundation (FAMA), 71-81.

3. Brkić, Srećko ; Žutinić, Đurdica (1994.a): Obrazovanje i ruralni razvoj, u: Maks Karlović, et al. (ur.), **Savjetovanje : Strategija dugoročnog razvitka hrvatske poljoprivrede, Zagreb, 21.-22. travnja 1993.** - Zagreb : Hrvatska veterinarska komora, 112-119.
4. Brkić, Srećko ; Žutinić, Đurdica (1994.b): Odnos mladih u selu prema obrazovanju poljoprivrednika. - **Sociologija sela**, Zagreb, 32 (1994) 125/126: 165-174.
5. Delors, Jacques (1998.): Učenje : blago u nama. Izvješće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstava za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće. - Zagreb : Educa 40, 304.
6. Magdalenić, Ivan ; Petak, Antun ; Župančić, Milan (1994.): Očekivanja hrvatskih seljaka od Javne poljoprivredne savjetodavne službe. - **Sociologija sela**, Zagreb, 32 (1994) 125/126: 123-148.
7. Magdalenić, Ivan ; Župančić, Milan (1993.): Seljačke ocjene o javnim službama u poljoprivredi Hrvatske. - **Sociologija sela**, Zagreb, 31 (1993) 119/120: 55-63.
8. Petak, Antun (1975.): Profesionalno obrazovanje poljoprivredne omladine. - **Sociologija sela**, Zagreb, 13 (1975) 49/50: 68-101.
9. Petak, Antun (1977.): Profesionalno obrazovanje poljoprivredne omladine, u: Edhem Dilić (ur.), **Seoska omladina danas : rezultati istraživanja u SR Hrvatskoj.** - Zagreb : Centar društvenih djelatnosti SSOH ; Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 140-160.
10. Petak, Antun (1989.): Jugoslavensko seljaštvo i obrazovanje u eri scijentizacije. - **Sociologija sela**, Zagreb, 27 (1989) 105/106: 235-258.
11. Petak, Antun (1992.): Tehnička kultura u Hrvatskoj : od početaka tehničkog amaterizma i znanstvenog i tehničkog opismenjivanja do Hrvatske zajednice tehničke kulture. - Zagreb : Hrvatska zajednica tehničke kulture, 1992, 314.
12. Petak, Antun ; Puljiz, Vlado (1976.): Razvojni aspekti obrazovanja individualnih poljoprivrednika. - **Kulturni radnik**, Zagreb, 29 (1976) 4: 107-128.
13. Sachs, Reinhold E. G. (1979.): Educational Needs of Farmers - A Crossnational Study. - **Sociologia Ruralis**, 19, 1979, 1.
14. Schultz, Theodore W. (1985.): Ulaganje u ljude : ekonomika kvalitete stanovništva. - Zagreb : Cekade, 141.
15. Štambuk, Maja (1977.): Stavovi o potrebi stručnog obrazovanja poljoprivrednika. - **Sociologija sela**, Zagreb, 15 (1977) 58: 63-71.
16. Uhlin, Hans Erik (1990.): Teaching Farmers Economics as a Tool for Development. - Paper presented at the VIth Congress of European Association of Agricultural Economists, Den Haag, 3-7 September 1990. - 5 pp.
17. Žutinić, Đurdica (1998.): Važnost obrazovanja za razvitak hrvatske poljoprivrede. - **Znanstveni glasnik**, Mostar, (1998) 5-6: 159-167.

Đurđica Žutinić and Srećko Brkić

Institute for Agricultural Economics and Agrarian Sociology, Faculty of Agriculture of the University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Peasants' Attitudes Towards a Professional Education in Agriculture

Summary

The author's starting point was a presumption that for a successful progress of Croatian agriculture, particularly that a family households (family farms) as a predominant form and way of its organization, so called knowledge capital is needed, shaping of new evolutive abilities of human resources founded upon knowledge and skills in technology, organization and running business, but them being enough flexible for quick accommodation and adoption of changes. This statement is corroborated by a small number of Croatian peasants who have acquired specialized, professional education in agriculture as well as undeveloped additional resources and sectors for intellectual services for family farming. The importance of professional education in agriculture is particularly emphasized by the process of transition, by the fact the a great part of Croatian rural areas are exhausted, weakened but also vulnerable, as well as by professionalization of the occupation agriculturist. Researches in the process of post-socialist rural and agricultural transition as well as those on the factors of development of exhausted and weakened countryside (rural areas) in developed countries point at necessity of human resources shaping, and at local cultural resources promotion and use. But, this presumes in the first place a professional education in agriculture for the members of peasant's family households through a researching tuition.

Following these presumptions the authors give in this work the results of the research of the ways the leaders of vital peasant's family households (vital family farms) acquired their personal professional education and experience in agriculture. They also give peasants' evaluation of the importance of professional education of agriculturists (peasants) and on favourable forms of professional knowledge transfer. A survey research carried out by means of enquiry made by post on a sample of leaders of vital family households (64,5% farmers replied) showed that most of peasants are aware of necessity and importance of professional education in the process of agriculture modernization and of their insufficient (inadequate) knowledge, as well as that their own permanent professional perfection

is indispensable. Judging the most favourable form/way of professional knowledge transfer and information communication in agriculture, the peasants gave high priority to the role of agricultural-advisory service (agricultural extension), and the self-education through professional literature they considered the least important.

Key words: agriculturist (farmer, family farm householder, family farm leader), knowledge in agriculture, family household (farm), professional (specialized) education and information

Received on: 10th October 1999

Accepted on: 25th October 1999

Đurđica Žutinić et Srećko Brkić

Institut d'Économie de l'Agriculture et de Sociologie rurale, Faculté d'Agronomie de l'Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

Les points de vue des paysans au sujet des études professionnelles d'agriculture

Résumé

Les auteurs partent de l'hypothèse que le bon développement de l'agriculture croate, surtout des exploitations agricoles familiales en tant que forme dominante et mode de son organisation, sont indispensables: un capital de connaissances, la formation de nouvelles capacités évolutives des ressources humaines, fondées sur le savoir et la connaissance de la technologie, de l'organisation et de la gestion des affaires, suffisamment souples en vue d'adaptations rapides et d'adoption de changements. Ceci est corroboré par un petit nombre de paysans croates ayant acquis une formation professionnelle en agriculture, ainsi que par le sous-développement des formes et des secteurs complémentaires des services intellectuels pour l'agriculture familiale. Le rôle des études professionnelles d'agriculture est particulièrement souligné par le processus de transition et l'épuisement, l'affaiblissement, mais aussi la vulnérabilité d'une grande partie des régions rurales croates, et par la professionnalisation du métier d'agriculteur. Les recherches sur le processus de la transition post-socialiste des milieux ruraux et de l'agriculture ainsi que sur les facteurs de développement des régions rurales affaiblies et épuisées dans les pays développés, indiquent la nécessité de former des ressources humaines, d'encourager et d'utiliser les ressources des cultures locales, ce qui suppose avant tout une formation professionnelle en agriculture des membres des exploitations agricoles familiales par la transmission des connaissances dans le domaine de la recherche.

Par une élaboration de ces hypothèses, les auteurs exposent dans leur article les résultats des recherches sur la manière dont les chefs des exploitations agricoles familiales vitales ont acquis personnellement leurs connaissances et leurs expériences professionnelles dans le domaine de l'agriculture, et ils exposent les points de vue des paysans sur l'importance de la formation professionnelle des agriculteurs et les formes souhaitables pour transmettre ces connaissances professionnelles. Les recherches effectuées par une enquête, par la poste, sur un échantillon de chefs d'exploitations agricoles familiales vitales (64,5% d'entre eux ont répondu à cette enquête) ont montré que la majorité des paysans est consciente de l'insuffisance de leurs connaissances et de la nécessité et de l'importance des études

professionnelles dans le processus de modernisation de l'agriculture, ainsi que de la nécessité de leur propre perfectionnement professionnel continu. Quant à la forme et à la manière les plus souhaitables pour transmettre les connaissances et informations professionnelles du domaine de l'agriculture, les paysans ont accordé une grande importance au service de consultants en matière d'agriculture et la moindre importance à l'auto-formation au moyen de livres professionnels.

Mots clé: agriculteur, connaissances sur l'agriculture, exploitation agricole familiale, formation professionnelle et information.

Reçu: le 10 octobre 1999

Accepté: le 25 octobre 1999